

Bereden Wapens en de Juliana van Stolbergkazerne te Amersfoort, de Ripperdakazerne te Haarlem, de Hojelkazerne te Utrecht en de Chassékazerne te Breda zijn hiervan de vijf mooiste voorbeelden. Allemaal in neo-renaissance-stijl gebouwd. En alle hebben een rijk gedetailleerde voorgevel, en een sobere achterkant. Hetzelfde zie je bij de ziekenhuizen, in die tijd gebouwd. Ik zou het heel erg vinden als de achtervleugels van de Chassékazerne zouden verdwijnen, want het rijke voorgedeelte en het sobere achtergedeelte horen bij elkaar.'

Opgravingen bij Kloosterkazerne

Vlak bij de Chassékazerne ligt de Kloosterkazerne, die nog op een nieuwe gebruiker wacht. Sinds 1993 wordt op het terrein daarvan archeologisch onderzoek gedaan. Op de plaats van de huidige kazerne werd in 1308 namelijk het nonnenklooster Sint Catharinadal voltooid. Tijdens het onderzoek kon het klooster bijna volledig gereconstrueerd worden. De resultaten van het onderzoek

worden beschreven in een brochure van het bureau Cultuur van de gemeente Breda. De rest van het terrein wordt nog archeologisch onderzocht. Wat de herbestemming van de Kloosterkazerne betreft: er wordt gepraat over studentenhuisvesting. Beleidsmedewerker Erik Dolne is voorstander van een openbare of publieke functie. Dolne: 'Voor studentenhuysvesting moet je het hele interieur verbouwen, wat blijft er dan nog van over?' (zie ook p.14)

HEEMSCHUT ACTIEF

Restauratie Duitse Huis voorbeeldproject

LEO VAN DER MEULE

Tussen het nemen van de beslissing tot behoud en het opleveren van het gerestaureerde gebouw ligt vaak een lange weg. Restaureren is een proces, waarin financiële (on)mogelijkheden, de toekomstige bestemming van het object en aspecten van techniek en vormgeving veel overleg en geduld eisen van de betrokken partijen. De zojuist gestarte restauratie van het Duitse Huis in Utrecht lijkt qua aanpak een modelrestauratie voor de toekomst te worden.

De Napoleontische vleugel langs het Geertebolwerk wordt de centraalbouw van het hotel

Voorgeschiedenis.

Het is met name aan de provinciale commissie Utrecht van Heemschut en de kort geleden overleden *mr. J.Ph.G. Kaajan* te danken, dat de impasse rond het Duitse Huis in de stad Utrecht doorbroken werd.

Het gaat hier om een groep middeleeuwse gebouwen, ooit in eigendom van de Ridderlijke Duitse Orde, met enkele uitbreidingen uit de zestiende en zeventiende eeuw, waar na de Napoleontische tijd een grote vleugel haaks tegenaan werd gebouwd.

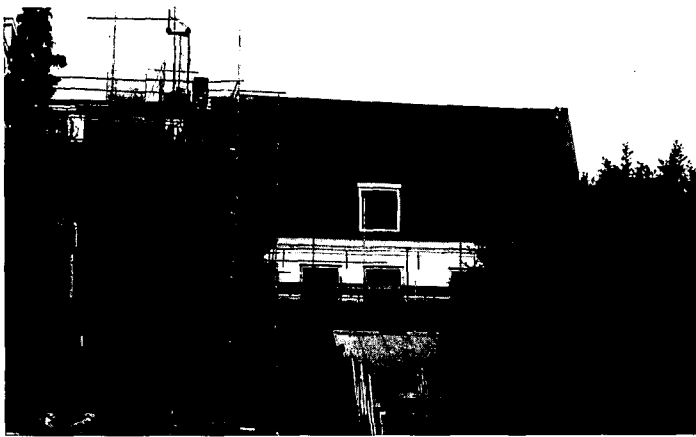
Het geheel bevindt zich tussen het Geertebolwerk en de Springweg, maar is door het hoge geboomte en de ommuring bijna niet te zien.

Na de Franse tijd verkocht de Orde het geheel aan de staat, met het recht van eerste wederkoop. Defensie ging de gebouwen als militair hospitaal gebruiken, reden waarom ook de grote vleugel werd bijgebouwd. Lang voordat het complex leeg kwam te staan stopte Defensie al met het plegen van onderhoud. Zoiets blijft natuurlijk niet zonder nadelige gevolgen. Toen dan ook de PC Utrecht door brieven aan de ministers van WVC en Defensie in 1989 aan de bel had getrokken nam laatstgenoemde een ferm besluit: hij deed de gebouwen, met een flinke post 'achterstallig onderhoud' over aan de Dienst der Domeinen. Opgeruimd staat netjes.

Het strekt de Dienst der Domeinen tot eer dat ze vrijwel meteen begonnen is met het plegen van noodherstel om verdere achteruitgang te voorkomen. Dat gaf in ieder geval de gemeente Utrecht, de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Heemschut en eventueel andere (commercieel) gegadigden wat tijd voor herbezinning en overleg.

Dat was hard nodig ook want het gaat om grote gebouwen, een flink stuk grond en waar ga je dat allemaal voor gebruiken?

De Ridderlijke Duitse Orde maakte

Hierin wordt de Ridderlijke Duitse Orde gehuisvest (foto', s L. van der Meule).

Bouwspoor van
Middel-eeuwse schouw.

voor dat deel van het complex dat aan de Springweg is gelegen gebruik van haar recht tot wederkoop. Een restauratie-plan hiervoor was betrekkelijk snel ontwikkeld door architect *ir. G. van Hoogevest*. Het werk, uitgevoerd door aannemer *Jurriëns* is in volle gang. Voor de overige gebouwen leek het plan zoals gepresenteerd door de divisie project-ontwikkeling van de ABN-AMRO nog het meest haalbaar. Leek...het zou uiteindelijk allemaal toch nog anders lopen.

Wisseling van de wacht.

ABN-AMRO wilde in de Napoleontische vleugel een luxe-hotel onderbrengen, in de grote middeleeuwse gebouwen een aantal zalen voor congressen e.d. inrichten en nog flink wat nieuwbouw plegen. Dat laatste was volgens ABN-AMRO nodig om een sluitende begroting te krijgen. Meer bouwen betekent echter ook meer investeren en men vroeg van de gemeente Utrecht een veel te hoge bijdrage. Het project liep dan ook spaak en kort daarna kwam de Utrechtse project-ontwikkelaar *Van den Bruele* in beeld. In zijn kielzog dook architect *ir. J.C.E. van den Hoeven* op, van huis uit nieuwbouw-architect met name ervaren in het ontwerpen van hotels. Beiden hadden met een project als dit weinig of geen ervaring maar uit het hierna volgende zal blijken dat dit geen handicap hoeft te zijn. Het plan van Van den Bruele wijkt niet noemenswaard af van dat van ABN-AMRO: een vijfsterren-hotel, congresszalen en business-units* in een klein, nieuw woongebouw tegen het Geertebolwerk aan. Toch lukt het deze zakenman wel, terwijl – zo is men geneigd te denken – zijn financiële armsgang toch geringer moet zijn dan die van de ABN-AMRO en hij bovendien veel minder steun van de gemeente nodig heeft.

Minder sloop goedkoper

De belangrijkste oorzaak is wellicht gelegen in het feit dat deze ontwikkelaar, en met hem zijn architect, veel meer gebruik maakt van wat er al staat.

Wat niet gesloopt c.q. vervangen hoeft te worden blijft gewoon zoals het was. Veel kan gehandhaafd worden doordat alle gebouwen zeer solide gebouwd zijn. De grote, witte ziekenhuisvleugel langs het Geertebolwerk heeft muren van ongeveer een meter dik en de balklagen en vloerdelen zijn dermate solide dat ze ruimschoots voldoen aan de eisen die daaraan voor hotel-gebruik gesteld worden. Zelfs de zolders kunnen nog uitstekend worden aangewend voor opslag en huisvesting van stagiaires in dienst van het hotel.

In de middeleeuwse vleugel kan een sobere aanpak het authentieke karakter alleen maar ten goede komen. Het enige ingrijpende dat hier gebeurt is het wegnemen van de armetierige stucplafonds uit de late negentiende eeuw. Deze operatie heeft de zware balken en sleutelstukken, met daarin nog de gehakte sleuven voor de korbeels, weer in het zicht gebracht. Op sommige van die balken is nog een schildering aangetroffen: ze waren grotendeels wit, met overhoeks een zwarte band. In zalen waar men de pleisterlaag heeft verwijderd zijn onder balken verticale moeten in het metselwerk te zien: de dichtgezette sleuven waarin zich ooit de muurstijlen bevonden. In de zalen op de begane grond zitten grote vensters, daar begin vorige eeuw aangebracht. Wijselijk heeft men ervoor gekozen hier niet de middeleeuwse kruiskozijnen te reconstrueren. Er is te weinig bouwhistorische informatie voorhanden om dat zelfs maar enigszins betrouwbaar te kunnen doen. De grote Empire-ramen laten bovendien een zee van licht binnen en men bespaart de niet geringe kosten van een dergelijke reconstructie. Er komt in het middeleeuwse deel geen ridderzaal, om de doodeenvoudige reden dat die er nooit geweest is. Het nu al enkele jaren lopende bouwhistorisch onderzoek o.l.v. *Bart Klieck*, daarbij geassisteerd oor o.a. *Jos van Rooden* van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, heeft dat aange-

toond. In één van de kappen bevonden zich op een groot aantal spantbenen nog schenkels die aangaven dat hier vroeger een houten tongewelf gezeten moest hebben. Het is echter aannemelijker onder dit gewelf een eetzaal te veronderstellen. Grote dans- en schranspartijen en sjeke ontvangsten hebben zich hier in de middeleeuwen niet afgespeeld. De Duitse Ridders waren niet zo werelds. Wel brengt men de hier en daar ontbrekende schenkelstukken weer aan, ze worden niet meer betimmerd om de kapconstructie die later over deze oude scheefgewaaide kap is heengebouwd ook te kunnen laten zien.

Binnentuin vrij toegankelijk

Al met al lijkt het erop of het plan al rond is. Niets is minder waar. Projectleider *Frans van der Zande* benadrukt dat geen definitieve tekeningen/plannen vervaardigd worden voordat onderzoek alles aangaande bouwhistorie, techniek en constructie aan het licht heeft gebracht. Zo moet bijvoorbeeld voor de Napoleontische vleugel, het toekomstige hotel, de interieur-architect nog aan het werk. Voor de prachtige binnentuin met enkele heel oude en bijzondere bomen komt een beheersplan en hij wordt voor een ieder toegankelijk. Dat laatste zal ook gelden voor het hotel-restaurant. Geleid door de architect vindt vrijwel iedere week overleg plaats tussen alle deskundigen. Het is te hopen dat gemeente en Rijksdienst in de toekomst er toe zullen komen het onderzoek aan dit complex in een fraaie uitgave voor een breed publiek toegankelijk te maken. Op dit ogenblik is het met name interessant te zien hoe een nieuwbouw-architect die gevoelig is voor de kennis en argumenten van een bouwhistoricus uitstekend in staat is ook te restaureren. Het aantal echte restauratie-architecten neemt zienderogen af. Terwijl veel nieuwbouw-architecten het de gewoonste zaak van de wereld vinden samen te werken met allerlei adviseurs reageren ze wrevelig zodra ze tijdens een restauratie met een bouwhistoricus te maken krijgen. Onnodig en onverstandig. Hier in Utrecht wordt bij een groot project bewezen dat ook restaureren in de toekomst veel meer om een benadering vraagt waarbij de architect, gesteund door een welwillende opdrachtgever, op intelligente en tactvolle wijze verschillende vormen van deskundigheid en vakmanschap weet samen te brengen om zijn einddoel te verwzenlijken.

*Business units: woonappartementen met service en catering vanuit het hotel.

Leo van der Meule is lid van de PC Heemschut Zuid-Holland en medewerker van het tijdschrift